

ALTZA

DENBORAREN

JOAN-ETORRIAN

ALTZAKO HISTORIA
MINTEGIA

AHM - ALTZAKO HISTORIA MINTEGIA

Herrera pasealekua, 58-A

20017 ALTZA

(+34) 649 496 607

ahm@altza.net

www.altza.net

Ilustrazioak: Iñaki Martiarena Otxotorena "Mattin"

Testuak: ALTZAKO HISTORIA MINTEGIA

Lege gordailua: SS 1720-2016

Inprimaketa: Leitzaran grafikak

Irudiz eta hitzez osatutako liburu hau gure historia ezagutzeko beste modu bat izatea nahi genuen. Hogeita hamar urtetan arakatzen eta ikertzen ibili ondoren beharrezkoa ikusten genuen laburpen bat egitea, denboraren joan-etorrian gertatutakoarekin fidela, baina aldi berean, bizitza bezain bizia.

Asmo hau hezurmamitzea ezinezkoa litzateke lagun talde bat ez bagina astero topatuko, Angel, Antxon, Iñigo, Jon eta Maribel, eta Mattinen sormena eta irudimena ondoan edukiko. Juancar eta Koldo, gainera, kontakizun honentzako hitz egokienak bilatzen lagundu dute. Mila esker. Eta, jakina, liburu honen atzean urteetako lagun askoren lana eta babesa dago. AHMko kideei eta gainontzeko bidelagunei, mila eta bat esker, bihotz-bihotzez, pozgarria eta kuttuna izan baita bide hau elkarrekin egitea.

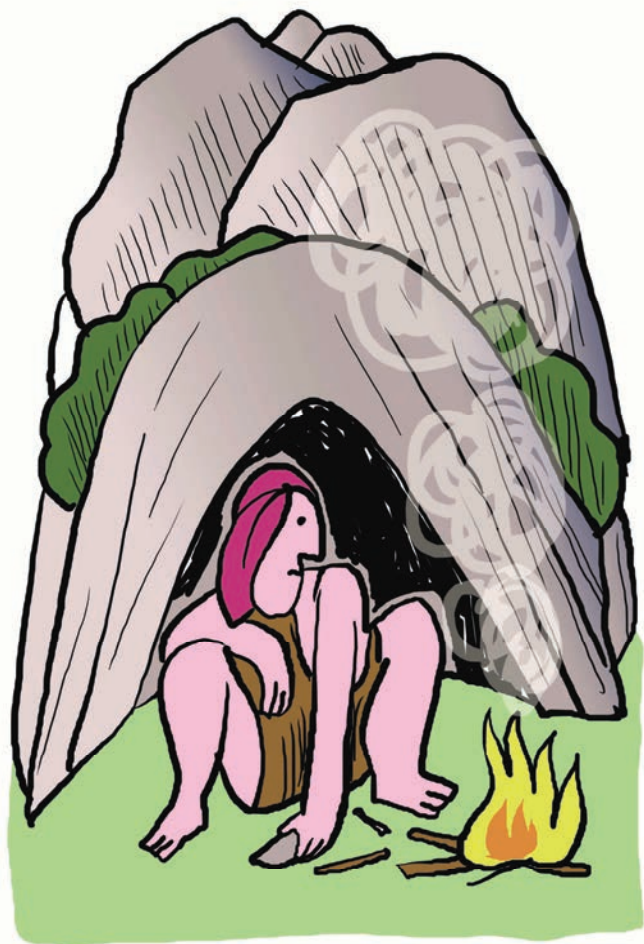
Los códigos QR facilitan el acceso a los contenidos del libro en castellano y euskara, así como a las referencias bibliográficas de cada uno de los periodos históricos de los que trata.

ALTZA

DENBORAREN JOAN-ETORRIAN

"MATTiN"
MahtiaheNa + AHM

El paleolítico en Ametzagaina

AMETZAGAINAN PALEOLITIKOA

Altza ezin hobeagoko kokagunean daukagu ezarria. Europako Mendebaldetik Iberia Penintsularako bide naturala izanik, gure lurretatik barrena ibili izan dira, antzinatik, abereak eta gizakiak. Horren lekukotza eman dute Urumea ibarrean eta Pasaiaiko portuaren inguruan aurkitu diren aztarna arkeologikoek. Baina, zer dakigu gizaki haietaz?

Ehiza, arrantza eta fruitu bilketa zeukan bizitzeko. Leinuaren arabera familia-talde txikitan antolatuta, bide luzeak egiten zituen jatekoa eskuratzeko. Leize zuloetan aterpetzen zen, klima egungoa baino hotzagoa zenez. Pixkanaka, tenperaturak epelera egin zuen, eta horrekin, bestelako landareak eta bestelako abereak bertakotu ziren.

Kobazuloak genituen bizileku,
eta batetik bestera ibiltzen ginen
inguru hauetan.

Klima hotza zen oso, baina epelduz joan
zen piskanaka, gaur egungo landareak eta
animaliak azaldu arte.

Harrizko tresnak egiten
genituen Ametzagainan
ehizarako.

Ehizan eta fruitu bilketan
eskuratzen genuen jatekoa.

Klan edo talde txikitik
antolatzen ginen
elkarri laguntzeko.

Kinki
Kanka

El Neolítico en Txoritokieta

TXORITOKIETAN NEOLITIKOA

Kristo aurreko 4.000 urte inguru hasi zen gure lurretan nekazaritza eta abere basatien etxekotzea. Gizakiak harria lantzeko modua ere aldatu zuen, tresna hobeak eta eraginkorragoak sortuz. Lurraldearekin zeukan harremana ere aldatu zuen gizakiak. Leize zuloetan bizitzea noizbehinkako kontua bihurtu zen. Nomada izan zena, zurezko etxeak eraikiz eta herrixka multzotan bilduz, biztanle bilakatu zen. Eraikuntzon materiala erraz hondatzen zenez, ez da haien aztarnarik iritsi guganaino. Aldaketa horiek, ordea, biztanleriaren handitzea ekarri zuten, eta baita hiletak egiten hastea ere, lurperatzeko erritoak.

Kristo aurreko 1.000 urte inguru, erro indoeuroparreko gizakiak azaldu ziren lurraldean. Nabarmen garatu ziren metalgintza eta zeramika. Horri esker, ehiza, arrantza, nekazaritza eta abelazkuntzari jardun ekonomiko berriak erantsi zitzaizkien, metal desberdinen lanketa eta merkataritza, garrantzizkoenak.

Gure hildakoak lurperatzeko,
trikuharriak egin genituen har-
kaitz handiekin Txoritokietan.

Txabolak eta herrixkak
eraiki genituen
bizitzeko.

Abereak eta landareak zaintzen
ikasi genuen: artzain eta
nekazari bihurtu ginen.

Harremanak sendotu
genituen talde
ezberdinen artean.

Altza entra en la Historia: 1141

1141, ALTZA HISTORIAN AGERI

XII. mendea bere erditsuan zela ageri zaigu Altza historia idatzian, eta ageri behar zuen. Garai hartako gizakiek teknikan eginak zituzten aurrerapenak eta demografian hartu zuten hazkundera aldakuntza nabarmenak eragin zituzten Altzan bertan biztanleriaren antolamenduan, bai eremu sozialean, bai lurraldearenean. Inguruarekin hasi zuten harreman berriak aurreneko herrixkak azaltzea ekarri zuen. Ez dakigu zehazki zeri dagokion agerietan azaltzen den «Alça» izenak, biztanleria multzo bat adierazten duen edo multzo honek baliabideak ustiatzen zituen eremua adierazten duen. Argi dago ordea eremu hori, lurralde hori Iruñeko Erregearen manupekoa zela, urte batzuk geroago Donostia herritu zuen harena berarena. Nolanahi dela, lurraldearen gehiena basoa zen gurean: nekazaritzarako eta abelazkunderako guneak, beraz, baina itsasoa bertan edukirik, arrantza zuten beste alor ekonomiko bat.

Gure herria aipatu zuen
historiak estreinakoz!

Mendian ganadua zaindu,
eta itsasoan arraina harrapatu,
egiten genuen guk.

Basoa zen ingurua, basoa zen
gure aberastasuna.

Iruñeako erregea zen
gure Jaun Nagusia.

Ederra!

muu!

iruñea

Los altzataras reunidos en concejo: 1390

1390, ALTZATARREK BATZARRA OSATU

Altzan kokatutako familieek, pixkanaka, elkarrenganako loturak sendotu zituzten. Sasiak kendu, basoak zaindu, bideak ebaki, aterpeak jaso... auzolanak nortasun bat eman zien. Nekazaritzaren hedatzeak lurren jabetza partikularrak ekarri zituen eta, ondorioz, lurjabeek leinu-etxeak eraiki zituzten. Lurjabe hauek, Gipuzkoako gainerakoekin, batzarretan biltzen hasi ziren beren eskubideak bermatzeko. Horrela, inguruko herrien aurrean Altzako mugak eta ondasunak defendituz, leku eta gizajende jakin baten bizilagun eta ordezkari bihurtu ziren: altzatarrak. San Martzial elizak, 1390ean sortua, herritasuna ere sendotu zuen: Altzako bazter guztietatik ikusten zen kanpandorrea, hark ematen zuen ordua, hara biltzen ziren mezetara eta hiletetara, ez beste inora.

Altzatarrok batzarrean biltzen
ginen gure arazoei buruz hitz
egiteko.

Basoko zuhaitzak
moztu genituen baratze
lur gehiago edukitzearren.

Jendea etorri zitzaigun
inguruko lurraldeetatik:
Altzan, lan eta jan.

San Martzial eliza
eraikitzea erabaki genuen.

Siglo XVI: una comunidad en marcha

XVI. MENDEA, DABILEN KOMUNITATEA

Ekonomia indartu eta biztanleria hazi egin zen XVI. mendean. Demografiaren eta sagardo demandaren handitze honek sagastiak landatzeko lurak zabaldu beharra ekarri zuen, eta noski, sagardogintza azkartzea. Pasaiaiko portuko ontziek eta Donostiako hiriak erosten zuten ekoizpena. Baserri eta errota berriak eraiki ziren ekonomiaren indartzearekin. Bideak txukundu eta berritu egin behar izan zituzten, garraioa funtsezkoa zenez ekonomiaren osasunerako.

Alabaina, herri kontuen eta bestelako arazoek erabakitasuna familia aberats bakan batzuen esku geratzen hasi zen.

El puerto

PORTUA

Altzak badauka nondik itsasoratu, Pasaiaiko portua bertan dagoenez. Altzatarrek harreman estua zuten putzu gaziarekin: egurra zela edo sagardoa zela, arrantza zela edo itsasketa zela, aukera politak zeuzkaten portuan etxeko ekonomia hobetzeko. Mugimendu gaitza ibili zuen Pasaia arrantzan eta merkataritzan Erdi Aroaren azkenaldiaz geroztik, Atlantikoko eta Mediterraneoko beste portuekin lehenik, Ameriketakoekin geroago. Ontzigintzak ere garrantzia hartu zuen, langile eta lanbide asko behar zituenez. Hala berean, Altzako baserriek salmentarako zeukaten bereizia beti baratzekoen eta ukuilukoen puska bat, bertan saltzeko edo itsasontzien premietarako.

Badian itsasontziak eraikitzen
hasi ziren eta lana eman ziguten
ingurukoei.

Etixerako ez ezik, itsasontzietarako ere
zanpatzen genuen sagarra, sona hartu
zuen Altzako sagardoak.

Pasaiako portuan denetik
geneukan: arrantza,
merkantziak...

Amerikako eta Europako portuetara
iritsi ginen gutariko asko.

Agricultura y superación de la crisis en el siglo XVIII

XVIII. MENDEA, KRISIARI JO ETA PASA

XVI. mendea hazkunde aroa izan baldin bazen, XVII.a krisiaren mendea izan zen: Ternuan balearen arrantza bakandu, burdinaren esportazioa urritu, gari eta arto uztak apaldu. Hala ere, XVII.aren hasieran soroetan sartu zen Ameriketako artoak estali egin zuen, neurri handi batean, bestelako laboreetan zegoen eskasia. Eta horrenbestez, halako iraultzatxo bat gertatu zen nekazaritzan XVIII. mendean, baserri berri ugari sortzeraino.

Ekonomiaren alor garrantzitsua ziren herri ondasunak. Altzatarrek Urumeako Mendi Zilegietan zeukaten ondasunon zati handi bat, Nafarroako mugatik hurbil: Altzabaso. Hango ondasunak ustiatzeko eskubidea, Altzako biztanleek zeukaten, eta handik ateratzen zuten Urumeako burdinolek erosten zieten egurra eta egur-ikatz.

UBA

Lurra landuko baldin bagenuen,
beharko baserri asko eraiki!

Urumeako zilegi mendietan
egur-ikatz egiten genuen
burdinoletarako.

Urumea ibaia garraio-bide bikaina
zen mendialdetik itsasalderako.

Amerikatik landare berri bat ekarri genuen:
geroztik, esaten den bezala, hamaika
alfer mantendu du artoak.

Las raíces de los tiempos actuales

GAURKO GIZARTEAREN ERROAK

XIX. mendea nolakoa izango zen, garrantzi handiko ondorioak ekarriko zituzten bi gertakarik iragarri zuten: Industriaren Iraultzak eta Frantziako Iraultzak. Batak alor ekonomikoa irauli zuen, besteak alor politikoa. Biek ala biek aldaketa sakonak eragin zituzten gizartean.

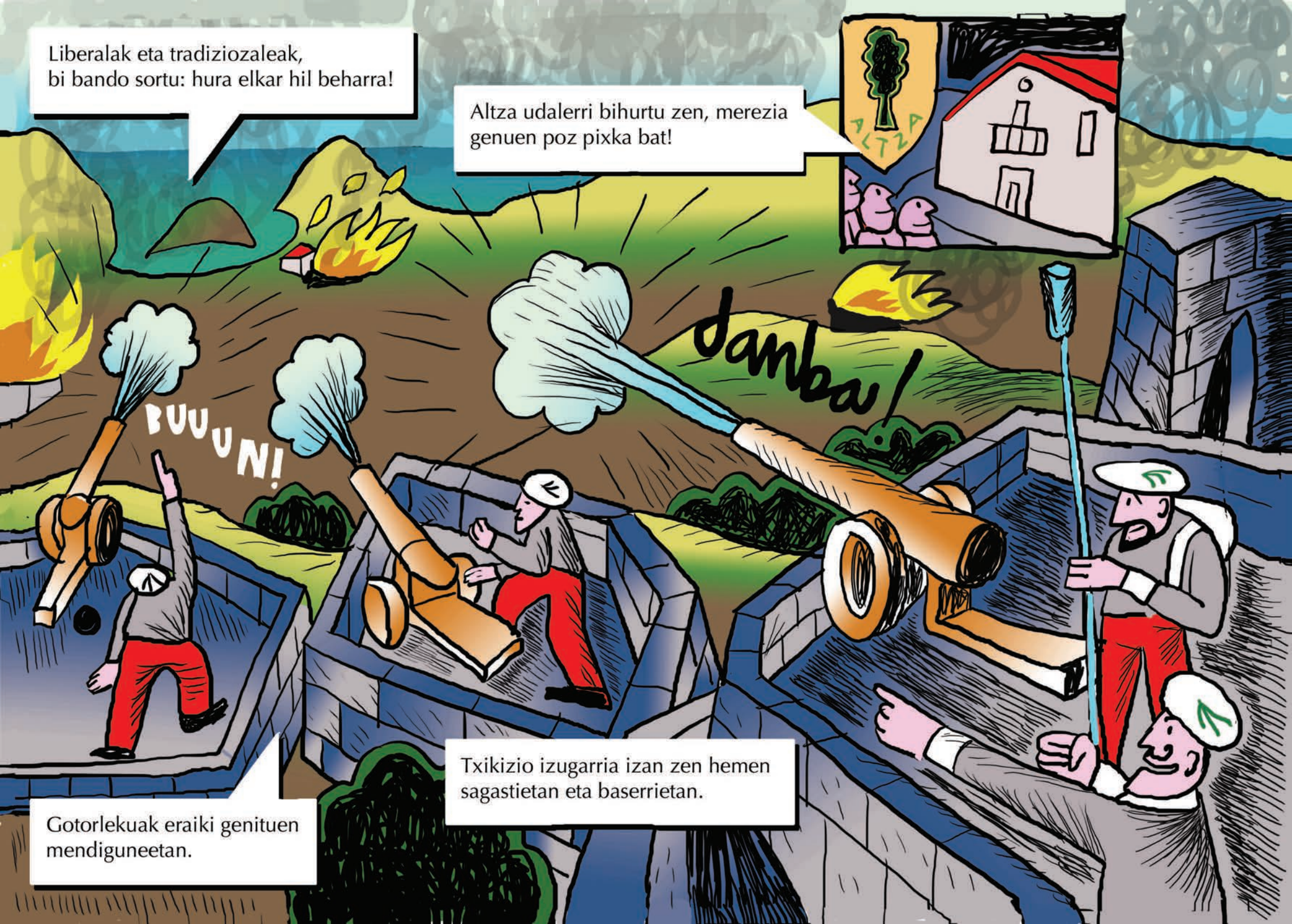
Ideologia aldetik, bitan zatitu zen gizartea: monarkikoak, tradiziozaleak, erregimen zaharraren alde, eta liberalak, esku hartze handiagoaren zaleak, legedia moderno baten alde.

Liberalen eta karlisten arteko liskarrak armetan gauzatu ziren (Lehen eta Bigarren Karlistadak). Donostia Gipuzkoako liberalen habia izanik, ezinbestekoa zen borroka hauek Altza gogor jotzea. Gure herria nekazari gunea zen, gizarte zaharrekoa, karlista, eta aldameneko hiria berriz gizarte berriaren aldekoa, liberala. Borroka frontearen lehen lerroan gertatu zen Altza, eta gerraren hondamenak jasan zituen. Gure inguruan dauzkagun gaztelu gotorrak dira borroka haien lekuko: Ametzagaina, San Marko, Txoritokieta.

Krisialdi politiko honen zurrumbiloan, Altza independentea izan zen 1821etik 1823ra, eta geroago, 1879an, udalerri izendatu zuten.

Liberalak eta tradiziozaleak,
bi bando sortu: hura elkar hil beharra!

Altza udalerrri bihurtu zen, merezia
genuen poz pixka bat!

Gotorlekuak eraiki genituen
mendiguneetan.

Txikizio izugarria izan zen hemen
sagastietan eta baserrietan.

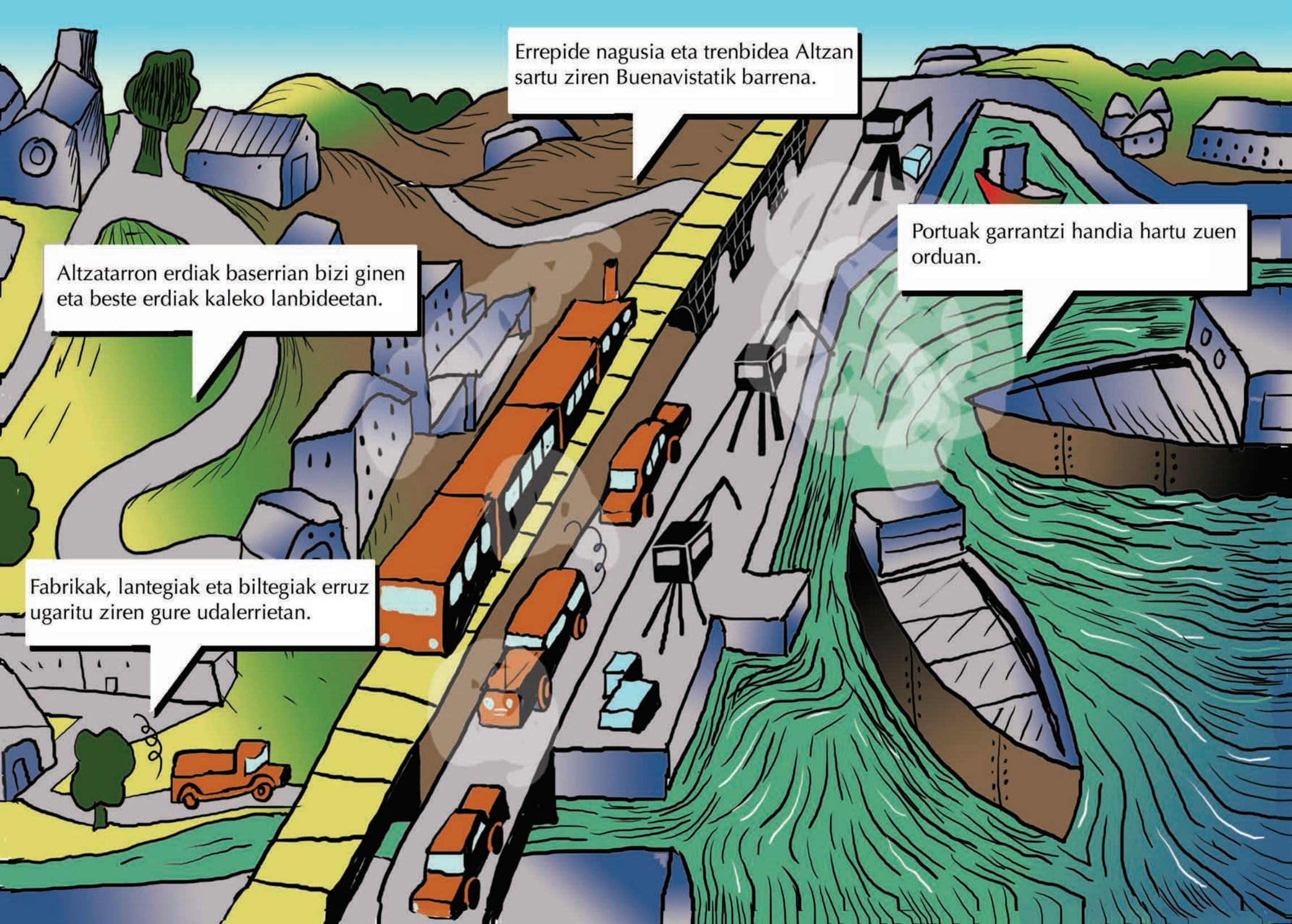
Siglo XIX: una nueva sociedad

XIX. MENDEA, GIZARTE BERRIA

Liberales maila politikoan hartu zuten nagusigoa lotua dago maila ekonomikoan izan genituen aldaketekin, hauetatik abiatu baitzen Gipuzkoa, nekazaria izatetik, industria izatera iritsiko zen berrikuntzan. Lege berriek burdinbideak, errepideak eta banketxeak sortzea eta sendotzea ekarri zuten. Finantzetan eta garraioetan egindako hobekuntzak bideratu zuen lantegietan handizka sortzen hasitako lanak merkaturatu ahal izatea.

Bigarren Karlistadak berak ezin izan zuen garapen hau eragotzi. Ahulaldi bat eragin zuen, askoz gehiago ez. Gerra amaitu zenerako Altza independentea zen eta Gipuzkoako herririk garrantzitsuenetan zegoen, gorantzako eraldatze batean. Eraldatze hura hainbat alorretan atzeman zitekeen: politikan, alderdi berriak azaldu ziren, nazionalista eta sozialista; hirigintzan, bestelakotze nabarmenak egin zituzten auzo batzuek, argindarrak eragin handia izan zuen; kulturen, elkarte eta zirkulu berriak sortu ziren.

Errepide nagusia eta trenbidea Altzan sartu ziren Buenavistatik barrena.

Altzatarron erdiak baserrian bizi ginen eta beste erdiak kaleko lanbideetan.

Portuak garrantzi handia hartu zuen orduan.

Fabrikak, lantegiak eta biltegiak erruz ugaritu ziren gure udalerrietan.

La Guerra Civil, 1936-1939

1936-1939, GERRA ZIBILA

Espainiako Gerra Zibila sortu aurreko egoera (1936) aski nahasia zen maila politiko, ekonomiko eta sozialean. Gizartea hautu politiko desberdinetan aurkatua zegoen, batak bestea ulertzeko zubirik gabe, Karlistaden ondoriozko elkarren uko gogorrean.

Egoera hau larriagotu egin zen urte bereko otsailean, Frente Popular koalizioak (Komunistak, Sozialistak, Nazionalistak) hauteskundeak irabaztearekin. Garaipen hartatik sortu zen gobernua iraultzailea iritzirik, goi mailako militar batzuk (Franco, Mola...) hausnarrean hasi ziren gobernua ez ezik Errepublika bera ere suntsitzeko. Donostia izan zen matxinatu haien botapean gertatu zen aurreneko hiriburua (1936ko irailaren 13an). Altza ere egun horretantxe bereganatu zuten. Hala ere, altzatar asko enrolatu zen errepublikaren aldeko konpainietan, eta beste batzuek ihes egin zuten Lapurdira eta Bizkaira. Zeharo hondatu zen bizimodua: jatekoa eskas, errepresalia politikoak, tropak ostatatu beharra... Krisi ekonomiko handiko urteak. Eta Bigarren Mundu Gerrak eta Francoren erregimenak ezarritako neurri autarkikoek areagotu zituzten gerraren ondorio suntsigarriak: kartilak, errazionamendua, merkatu beltza, zampaketa soziala... Frankismoaren urterik beltzenak izan genituen eta, beti bezala, jende xehea izan zen gehien sufritu zuena.

Errepublikaren aurka altxatu ziren
Franco eta beste militar batzuk:
utikan askatasuna!

Altzan 1. Konpainia Gorria
antolatu genuen
altxamenduari aurre egiteko.

Herritar askok Bizkaira eta Lapurdi
aldera jo behar izan genuen ihesi.

Gerra amaitu orduko, saldukeria
egin ziguten bertako frankistek:
Donostiari eman Altza!

La inmigración de los años 60

1960KO HAMARRALDIA, IMMIGRAZIOA

Diktaduraren abaroan, Donostiako Udalak bertako merkatarien aspaldiko asmoa bete nahi izan zuen, alegia, Pasaiaiko portuaren anexioa, Antxo eta San Pedro barrutiak bereganatuta. Hiria handitzeko eremua ematearen truke, Donostiak bere gain hartuko zituen bi barrutien arazo ekonomikoak, eta azpiegiturak eskainiko zituen. Baina 1940an Ministro Kontseiluak Altza eta Astigarraga anexionatzeko baimena eman zion arren, zortzi urte geroago, 1948an, ezezkoa eman zion Donostiari portuaren gainean zuen asmoan.

Altza mendi-herria izan zen 600 urtez, baserria zuela ekonomiaren oinarri eta herritarren bizileku. Baina XX. mendearen erdialdera bizitegi berri ugari eraiki ziren bere mugapean, multzo handitan lan bila zetozen immigranteak hartzeko. Kualifikazio industrialik gabeko nekazari txiroak izanik, lan-indar merkea gertatu zitzaizkien altzatar berri haiek Pasaiaiko, Donostiako eta inguruetako lantegi eta zerbitzu handiei. Altzak egun daukan kale tankera, hazkunde demografiko nahasi eta desordenatu haren emaitza dugu.

Altzako inguruak zeharo
aldatu ziren,
ezin genuen sinistu.

Udaberriko xixa bezala sortu ziren
bazter guztietan fabrikak
eta tailerrak.

Jende asko etorri zen lanera,
nekezari pobreak ziren gehienak.

zauk!

Kaixo!

Auzune osoak eraiki zituzten
etorri berriak hartzeko, baina
oso modu aldrebesan eginak.

ROTE TA

La vida de nuestros barrios

GAUR EGUNGO BIZIMODUA

Bitxia izango litzateke, baina gertatuko balitz 1940an bertatik alde egindako altzatarren bat 2016 honetan itzultzea, lanak izango lituzke begi aurrean edukiko lukeena Altza dela esateko: planifikaziorik gabeko hirigintzan moldatutako auzotegi uniformeak lekukide ditugu premiak behartutako azpiegiturekin. Horren emaitza, hiriaren muga eta baserriaren atari den toki bizi bat dugula gure herria. Biztanleen lanbideak sinestea ere neke egingo litzaioke bisitariari: garai hartan industrian ateratzen zuten bizimodua altzatarrek, gaur zerbitzuen alorrak hartzen du lanerako jende gehiena. Eta azkenik, ikusi ahal izango luke iragan mendeak sortu zituen urratuetan gaindi heldu den herria dela gure Altza, zangalatrau bizi den gure Altza: oin bat Donostia bezalako hiri baten mugapeko izatearen onuran, eta beste oina samurra gertatu ez den historia propioa daukan herria izatearen harrotasunean.

NON ZER

AMETZAGAINA

TXORITOKIETA

BIDEBIETA

ALTZAGAINA

LAU HAIZETA

HERRERA

SARRUETA

SAN MARKO

BUENAVISTA

ALTZAGAINA

HERRERA

INTXAURRONDO

DENBORAREN JOAN-ETORRIAN

ALTZABASOA

SAN MARKOS

URUMEA

JULIA

JOLASTERA!

EZETZ AURKITU LAMINETAKO 10 LEKU!

E	T	S	A	R	R	U	E	T	A	B	X	I
L	A	X	E	G	A	H	E	R	R	E	O	L
A	T	S	O	R	T	A	M	I	B	U	D	A
U	E	Y	K	R	E	M	N	C	U	A	N	N
T	Z	V	R	R	I	E	P	A	E	X	O	I
Z	I	H	A	J	B	T	I	S	N	O	R	A
Ñ	A	L	M	U	E	Z	O	T	A	S	R	G
A	H	E	N	N	D	A	C	K	V	M	U	A
Z	U	V	A	K	I	G	A	S	I	N	A	Z
D	A	R	S	U	B	A	N	B	S	E	X	T
I	L	E	O	A	M	I	I	Y	T	P	T	L
N	A	M	H	E	I	N	A	J	A	Ñ	N	A
H	E	R	R	E	R	A	K	E	S	G	I	M

BABESLEAK

